

Sloboda izražavanja – presude Evropskog suda za ljudska prava

Bilten V: UPOTREBA SKRIVENIH URE AJA ZA SNIMANJE

30. novembar 2012.

Presude Evropskog suda za ljudska prava i nacionalnih evropskih sudova u slu ajevima upotrebe skrivenih ure aja za snimanje u novinarske svrhe

Upotreba skrivenih ure aja za snimanje može predstavljati važno sredstvo za novinare, posebno kada je rije o istraživa kom novinarstvu. U pojedinim slu ajevima istraživa ko izvještavanje opravdava koriš enje skrivenih sredstava, a naj eš e kada su u pitanju pri e od realnog javnog interesa gdje novinar pokušava da razotkrije sumnjive radnje.

Slu ajevi upotrebe skrivenih ure aja rijetko se susre u u praksi Evropskog suda za ljudska prava, dok je najbliža ovoj temi bila odluka Suda u slu aju *Radio Twist protiv Slova ke*, predstavka br. 62202/00, presuda od 19. decembra 2006. Tako e, o ekuje se donošenje presude u slu aju *Haldiman protiv Švajcarske*, predstavka br. 21830/09, koji se ti e upotrebe skrivenih kamera u potroša kom TV programu.

Širom Evrope praksa varira.

U daljem tekstu predstavljamo glavnu presudu Evropskog suda za ljudska prava i sudsku praksu u drugim evropskim zemljama.

1. Odluke Evropskog suda za ljudska prava

- *Radio Twist protiv Slova ke*, predstavka br. 62202/00, presuda od 19. decembra 2006.

Rije je o radio kompaniji koja je emitovala snimak telefonskog razgovora izme u zamjenika premijera i višeg civilnog službenika u Ministarstvu pravde. Doma i sudovi utvrdili su da ak i javne li nosti imaju pravo na zaštitu privatnosti, da je emitovani snimak telefonskog razgovora bio privatne prirode i da nije trebalo da se emituje.

Evropski sud za ljudska prava se nije složio. Sud je naveo da je sporni telefonski razgovor vo en izme u dva visoka vladina zvani nika, a ticao se pitanja od javnog interesa - upravljanja i privatizacije državnih preduze a. Sud je dalje primije o da su doma i sudovi presudni zna aj dali injenici da je

emitovani audio snimak dobijen nezakonitim putem, iako ga nijesu napravili sami novinari. Sud nije smatrao da sama činjenica da je snimak napravljen i dobijen nezakonito može da liši novinare koji su ga emitovali zaštite njihovog prava na slobodu izražavanja, i utvrdio je povredu prava na slobodu izražavanja.

2. Odluke nacionalnih evropskih sudova

Za države članice Evropske unije važan je stav iznesen u okviru EU direktive o zaštiti podataka. **Direktiva Savjeta 95/46/EC ("Direktiva o zaštiti podataka")** predstavlja zajednički skup pravila kojima se reguliše prikupljanje i obrada podataka o ličnosti, što uključuje i prikupljanje informacija od strane novinara. **Iako u skladu sa ovom Direktivom audio i video snimci pojedinaca napravljeni tajno predstavljaju "lične podatke", u članu 9 Direktiva predviđa i izuzetak za prikupljanje podataka od strane novinara.** U slučaju *Tietosuojavaltutettu* (Slučaj C-73/07, 18. decembar 2008), Evropski sud pravde potvrdio je da novinarsko izučavanje važi ako je jedini cilj dokumenta objelodanjivanje informacija, mišljenja i ideja u javnosti.

Nacionalni sudovi širom Evrope zauzimaju različite stavove po ovom pitanju.

U **Španiji**, Vrhovni sud je zauzeo veoma strog stav i prema samoj upotrebi prikrivenih uređaja za snimanje, dok emitovanje takvih materijala samo po sebi predstavlja ometanje prava na privatnost (Odluka od 18. decembra 2008). Nedavno, 30. januara 2012, Ustavni sud Španije potvrdio je da je upotreba skrivenih kamera u novinarstvu neustavna, bez obzira na javni značaj svrhe istraživanja.

Bugarska primjenjuje ograničeno kategorizirani pristup u skladu sa članom 32 stav 2 svog Ustava, kojim se zabranjuje praćenje, fotografisanje i audio ili video snimanje bilo kog lica, osim u slučajevima gdje su takvi postupci dozvoljeni zakonom. Takođe, član 339a Krivičnog zakonika kriminalizuje prodaju posebnih tehničkih uređaja bez dozvole, što uključuje i skrivene kamere. Novinar Džordž Buhnici je 2005. godine bio osuđen i novčano kažnjen u skladu sa ovim odredbama zbog korišćenja kamere sakrivene u naočarima za sunce za snimanje koruptivnih radnji u državnim slobodnim carinskim prodavnicama i na carini.

Nasuprot tome, u drugim zemljama, uključujući i **Veliku Britaniju, Njemačku, Francusku i Grčku**, zakon ostavlja mjesta za pravilno, proporcionalno i odgovorno korišćenje skrivenih uređaja za snimanje od strane novinara u saopštavanju i dokumentovanju vijesti koje razotkrivaju korupciju, kriminal, zloupotrebe i druge nedozvoljene radnje.

U **Francuskoj**, Regionalni sud u Parizu (17. građansko vijeće, 7. septembar 2009. - *R. Berghausen protiv France Télévisions S.A. i drugih*) razmatrao je slučaj portparola jedne farmaceutске kompanije koji je prvi put intervjuisan uz njegovo znanje, a ubrzo zatim sniman tajno. U ovom slučaju sud je zaključio da je potreba da se obavijesti javnost bila važnija od prava pojedinca na kontrolu upotrebe svog imidža i utvrdio da nije bilo nesrazmjerne invazije na privatnost. Materijal je snimljen i emitovan pod uslovima koji su veoma slični onima pod kojima je on pristao da bude sniman nekoliko sekundi ranije, a teme su bile iste one koje je razmatranje upravo odobrio. Međutim, stav portparola bio je veoma različit u odnosu na onaj u 'formalnom' razgovoru. Na primjer, iako je odgovorio da ne zna da li će njegova kompanija biti otvorena i u Češkoj Republici dok je kamera bila uključena, dao je drugačiji odgovor kada je mislio da je kamera bila isključena. Takođe, poslije dugog objašnjenja o

prajnu porijekla lijekova koje distribuira njegova kompanija dok je kamera bila uključena, rekao je da za lijekove proizvedene u drugim zemljama također garantuje proizvođači da je sistem za provjeru apoteka neefikasan.

Dakle, potreba da se obavijesti javnost imala je primat nad bilo kakvim pravom na imidž ili pravom na privatnost.

U **Njemačkoj**, Apelacioni sud u Minhenu (presuda od 20. januara 2005. - predmet br. 6 U 3236/04) odbacio je tužbu uprave jedne konsultantske firme protiv novinara. Tužilac je zahtijevao zabranu, informacije i odštetu, jer je optužen, dok je istraživao navode o prikrivenom oglašavanju u toku veernje serije na ARD televiziji, koristio poslovnu dokumentaciju tužioca i tajno snimljeni video materijal. Snimak prikazuje žensku osobu zaposlenu kod tužioca na prodajnom sastanku sa sindikalnim predstavnicima kako nudi uključivanje određenih tema ili proizvoda u seriju u zamjenu za plaćanje.

Sud je zaključio da su navodi o prikrivenom oglašavanju mogli biti potkrijepljeni jedino putem tajne istrage. Odlučeno je, dakle, da zahtjev za zabranom treba da bude odbijen. U situacijama gdje nije bilo drugog načina da se provjeri sumnja, pravo na slobodu izražavanja i prikupljanja informacija uključuje i korišćenje skrivenih uređaja za snimanje. Pošto se javni radiodifuzni servis finansira putem pretplate, posebno je važno za javni interes da zloupotrebe povezane sa nezakonskim prikrivenim reklamiranjem budu iznesene na svjetlo dana.

U nekoliko zemalja samoregulatorni sistemi funkcionišu uporedo sa zakonskim odredbama i koriste se kao prva mjera kojoj se pribjegava u slučaju onih koji žele da se žale zbog korišćenja tajnih tehnika. Na primjer, u **Belgiji** je Savjet za štampu usvojio posebnu "**Etičku Direktivu o tajnom (undercover) novinarstvu**". Prema ovoj Direktivi, tajne tehnike treba koristiti u skladu sa sljedećim kriterijumima:

- (1) dobijene informacije treba da su od velikog društvenog značaja;
- (2) ne postoji mogućnost dobijanja informacija putem konvencionalnih novinarskih metoda;
- (3) rizici vezani za primjenu ovog metoda srazmjerni su rezultatima kojima se teži; i
- (4) odluku o primjeni tajne metode i realizaciji izvještaja treba donijeti u saradnji sa glavnim urednicima i uz njihovu odgovornost.¹

Slično se primjenjuje i u Holandiji² i Velikoj Britaniji. Na primjer, **Uređivačke smjernice BBC televizije** sadrže poduži odjeljak koji uređuje pravila i procedure BBC za pravljenje i kasnije korišćenje "tajnih snimaka". BBC Smjernice predviđaju sljedeće:

"BBC obično koristi tajno snimanje samo ... kao istražno sredstvo gdje:

- *postoje jasni prima facie dokazi o djelovanju ili namjeri da se izvrši djelovanje za koje je u javnom interesu da bude otkriveno,*
- *snimanje je neophodno da bi se dokazalo djelovanje, i*

¹ Vereniging van de Raad voor de Journalistiek, *Etički kodeks* (2010), <http://www.rvdj.be/journalistieke-code>. Pogledati i nedavne odluke Flamanskog Savjeta za štampu o ovom pitanju: Flamanski Savjet za novinarsku etiku, *Backx i drugi protiv NV VRT*, 10. septembar 2009, <http://merlin.obs.coe.int/iris/2009/10/article5.en.html> i Flamanski Savjet za novinarsku etiku, *Thierry V. protiv NV VRT*, 13. januar 2011, <http://merlin.obs.coe.int/iris/2011/3/article8.en.html>.

² Leidraad van de Raad voor de Journalistiek, odjeljak 2.1.6, septembar 2010: <http://www.rvdj.nl/rvdj-archief/docs/Leidraad%20RvdJ%20-%20september%202010.pdf>.

- *ne postoje održivi, alternativni na ini prikupljanja dokaza koji bi potvrdili djelovanje.* "

Pored toga, u Ure iva kim smjernicama BBC navodi se da tajni snimci mogu biti napravljeni "u cilju dobijanja materijala izvan Velike Britanije, gdje zakoni te zemlje ine uobi ajeno i odgovorno prikupljanje materijala izuzetno teškim ili nemogu im" ili "kao metoda potroša kog, nau nog ili društvenog istraživanja u javnom interesu, gdje ne postoje druge metode koje prirodno mogu zabilježiti stavove ili djelovanja o kojima je rije "3

Što se ti e naknadnog emitovanja, BBC Smjernice navode da "rezultate istraživanja treba urediti na na in koji obezbje uje fer i ta an prikaz istraživanja. Saglasnost obi no treba retroaktivno dobiti od pojedinaca ili organizacija koji su uklju eni u naš sadržaj, ili njihove identitete treba na odgovaraju i na in prikriti. Bilo koji predlog da se u ovakvim okolnostima identifikuju pojedinci ili organizacije bez njihovog pristanka trebalo bi uputiti na Ure iva ku politiku".4

3. Crna Gora

U Crnoj Gori za krivi no djelo Povreda tajnosti pisma i drugih pošiljki predvi ena je nov ana kazna ili kazna zatvora do jedne godine, a ako ovo krivi no djelo u ini službeno lice u vršenju službe, kazna je do tri godine (I. 172). Krivi na djela Neovlaš eno prisluškivanje i snimanje (I. 173), Neovlaš eno fotografisanje (I. 174), Neovlaš eno objavljivanje i prikazivanje tu eg spisa, portreta i snimka (I. 175) i Neovlaš eno prikupljanje li nih podataka (I. 176), sankcionisana su na isti na in.

S izuzetkom Neovlaš enog otkrivanja tajne (I. 171), kod ostalih navedenih krivi nih djela ne postoji izuzetak od kažnjavanja u slu aju pretežnijeg opšteg interesa, što bi novinarima i drugim licima omogu ilo da, na primjer, sprije e izvršenje krivi nog djela ili otkriju po inioca krivi nog djela.

Sa druge strane, gra ansko pravo ne sadrži odredbe u kojima je detaljno ure eno pravo na zaštitu privatnosti u odnosu na pravo na informisanje, a što je od posebnog zna aja za rad medija.

Kodeks novinara Crne Gore u ta ki 6 predvi a da "[z]a prikupljanje informacija u bilo kom obliku, novinar koris profesionalno asne i pravno dozvoljene metode. Odstupanje od ovog pravila dopušteno je jedino u slu ajevima kada te metode nijesu dovoljne, a informacija do koje treba do i izuzetno je važna za javnost." Me utim, ovaj Kodeks ne može spasiti novinara potencijalne krivi ne odgovornosti.

Akcija za ljudska prava (HRA) se stoga zalaže za dopunu i Krivi nog zakonika i Zakona o medijima.⁵

³ Ure iva ke smjernice BBC, odjeljak 7: Privatnost / Tajno snimanje:

<http://www.bbc.co.uk/guidelines/editorialguidelines/page/guidelines-privacy-practices-secret-recording/#approval-of-secret-recording>.

⁴ Ibid, odjeljak 7.4.16.

⁵ Za predlog dopune Zakona o medijima pogledajte Predlog reforme odgovornosti za povredu asti i ugleda: http://www.hracion.org/wp-content/uploads/predlog_reforme-zakon_o_kleveti_i_uvredi.pdf

Pripremio: Peter Noorlander, direktor Media Law Defence Initiative, London u saradnji sa HRA

British Embassy
Podgorica

Bilteni se objavljuju u okviru projekta "Monitoring novinarskih samoregulatornih tijela u Crnoj Gori" koji finansira Britanska ambasada u Podgorici.
